

EÖRSI LÁSZLÓ

KONCEPCIÓK

JOBBÁGYI GÁBOR: *A néma talp (Tóth Ilona, az orvosi kar mártírja)*. Budapest, 2002, Püski, 64 o.

A szerző polgári jogász, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem intézetvezető tanára. Emellett az 1956-os büntetőpercek elemzésével is évek óta foglalkozik, sőt könyvet, tanulmányokat írt (A Földes-per, a Dudás–Szabó-per, a Mansfeld-per, a Szirmai–Angyal-per és a Fáncsik-per történetéről szóló, „*Ez itt a vértanúk vére*” című kötetéről Tóth Eszter Zsófia kiváló recenziója – Két könyv a megtorlásról – az 1956-os Intézet 1999-es évkönyvében olvasható.)

Idén júliusban 1956 történeti irodalmának egyik legvitatottabb témájáról, a Tóth Ilona-perről jelentetett meg egy kötetet.

Egyelőre foglaljuk össze az általánosan elfogadott tényeket. A forradalom kirobbanásakor éppen 24 éves, kivételes tehetségű és egyéniségű szigorló orvosnő október 25-től a Péterfy Sándor Utcai Kórház Önkéntes Mentőszolgálatának munkájába kapcsolódott be, majd letartóztatásáig a Domokos utcai részleg megbízott vezetője volt. A forradalom fegyveres leverése után röpiratokat sokszorosított, terjesztett. A periratok szerint 1956. november 18-án részt vett az ÁVH-snak vélt Kollár István likvidálásában, emiatt halálra ítélték, és 1957. június 27-én kivégezték.

Jobbágyi a peranyag tanulmányozása során arra a meggyőződésre jutott – a rendszerváltás óta egyre szélesebb körben uralkodó nézettel egyetértésben –, hogy „Tóth Ilona és társai” pere a „kádári megtorlások egyik legrettenesebb koncepciós-konstrukciós pere” volt, mert „az ártatlanul halálba küldött szigorló orvosnő az 1956-os forradalom és szabadságharc egyik leg tisztább, legnemesebb egyénisége, akinek emlékét is évtizedeken át meggyalázta a kommunista diktatúra egy hamis váddal.” Emiatt „az általam feldolgozott hat per közül számomra ez volt a legaljasabb, legmegrázóbb” – írja Jobbágyi a kötet borítójának hátoldalán. Ez a megfogalmazás talán kissé keménynek tűnik, ha összevetjük egy ugyanott olvasható másikkal: „nem vonom kétségbe, hogy a Legfőbb Ügyészségen és a Legfelsőbb Bíróságon a legkiválóbb jogászok foglalkoztak lelkiismeretesen az ügyvel”.

A mű szerkezete meglehetősen sajátos. Első fejezete a Tóth Ilona-ügy történetét mutatja be 1990-től. Aki nem ismeri az 1956-os alapszituációt, nehezen fogja kitalálni, hogy egyeseknek miért volt annyira fontos az 1957-es ítélet törvényi semmissége. Az aktualizálás a tanulmány végére kívánkozott volna, erre még visszatérek.

A szerző az események rekonstrukciójával, a történelmi háttér bemutatásával a továbbiakban is adós marad. (E témáról Tóth Ilona. A valóság és a mítosz címmel írtam a *Beszélő* 2002. évi 6. számában.) A második fejezettől már csak a per előkészítéséről és a tárgyalás lefolyásáról van szó. Érthető, hogy egy jogász jobban vonzódik a jogi megközelítéshez, csak hát a tá-

jékoztalan érdeklődő, aki e kötetet a kezébe veszi, aligha ért majd belőle bármit is. Ráadásul a rázúduló névhalmazban még a kötet végén sem fog kiigazodni.

A szakirodalomban jártasabb olvasónak rögvést feltűnhet, hogy a szerző – ahogy ez már a korábbiakban is megmutatkozott – a szekunder forrásokat teljesen mellőzi, és ezzel azt a benyomást kelti, mintha ez ideig csak ő foglalkozott volna komolyan e témakörrel. A primer forrásokon kívül csak Kahler Frigyes munkásságára és néhány az Igazságügyi Minisztériumban található orvosi szakvéleményre hivatkozik. Ezekhez azonban csak a „legegyenlőbb” kutatók férhetnek hozzá. A minisztérium vezető főtanácsosa engem 2002 áprilisában hivatalos formában tájékoztatott, hogy kutatási kérelmemnek jogszabályi korlátok miatt nem tehetnek eleget. (Kahler Frigyes, aki 1990–1994 között a minisztérium egyik főosztályvezetője volt, kérésemre 2002 februárjában hozzájárult ahhoz, hogy rá hivatkozhassek, amikor kutatási engedélyt kérek.)

Térjünk vissza a kötet fő mondandójára! „Tóth Ilona nem ölt embert, Tóth Ilonát ártatlanul ítélték halálra” – szól a tanulmány első mondata. Nézzük végig azokat az érveket, amelyeket a szerző kiemelt fontosságúnak tart.

1. „Tóth Ilonával együtt veszik őrizetbe az ügy későbbi vádlottját fk. Molnár Józsefet. Az ő iratait áttekintve robban fel az ÜGY EGYIK BOMBÁJA [Kiemelés J. G.-tól]. Molnár Józsefet Tóth Ilonával egy napon 1956. november 21-én veszik őrizetbe. A nyomozást elrendelő határozat szerint azért, mert »Tóth Ilona és társaival együtt 1956. november 18-án egy ember meggyilkolásában vett részt, továbbá illegális rölapok terjesztését követte el.«

Hogyan??!

Még senki nem tett vallomást, még semmi bizonyíték nincs, de 1956. november 21-én már tudják, hogy Tóth Ilona embert ölt? A hibát felfedezték a nyomozók, ezért Molnár József ellen az előzetes letartóztatást elrendelő határozat ugyanezen a napon már izgatást jelöl meg az eljárás tárgyaként.

Alapdokumentum az ügy konstruált volta mellett!!”

Ez a „bomba” valójában mindössze annyi, hogy a nyomozók elirták a dátumot (a sok példányban előállított dokumentum valószínűleg utólag, hetekkel később készült). Se szeri, se száma az ilyen tévedéseknek, különösen a keltezesek és a nevek esetében. Egy ilyen elírásból Jobbágyi gúnyt űz a 19. oldalon: „színházi gramaturg (sic)”. Természetesen ő is vét hibát, például Tóth Ilona egyik segítője Maráczai Ferenc, és nem József (10. o.), a 29. oldalon helytelenül idéz: „[...] Gönczi meg én mindent elvállalunk.” Valójában azonban nem Göncziről, hanem Marácziról volt szó. Jobbágyi a továbbiakban helyesen írja, hogy „a [...] baki már az eljárás során is szemet szűrt dr. Kardos Jánosnak, Tóth Ilona védőjének, mivel nyilván ugyanazt a hibát elkövették a Tóth Ilona-iratok között is.” Szóvá is tette ezt az 1957. március 26-i tárgyaláson, és a szövegbeli dátummódosítással az ügyész és a bíróság is egyetértett. Ennyi! Illetőleg van itt még egy fontos idézet Kardos János ügyvédtől: „Tóth Ilona önként fedte fel a gyilkosságot.” Ehhez ugyanis Jobbágyi semmilyen kommentárt nem fűz! (14. o.)

2. „Tóth Ilona nyomozati anyagából az általam megtekintett részből hiányzik a [gyilkosságra utaló] a két 1956. november 21-ei határozat! [...] A »Hatóság« rádöbbsent végzetes bakijára, arra, hogy még nem tudhat a gyilkosságról, mert ez csak a »koncepcióban« van meg, de bizonyíték nincs. Ezért ezt a határozatot *kivették* Tóth Ilona anyagából.” (14–25. o., kiemelések J. G.-tól.)

Nos, nem vették ki, csak annyi a rejtély, hogy Jobbágyi kizárólag az Igazságügyi Minisztériumban lévő fénymásolatokból dolgozott, és nyilván azokból hiányzik ez az irat. A szerző e kötet teljes szövegét már megjelentette a *Magyar Szemle* 2002. februári, márciusi és áprilisi számaiban. Arra a körülményre, hogy létezik ez az irat, már jóval a kötete megjelenése előtt

többször utaltam, de úgy látszik, Jobbágyi mégsem tartotta fontosnak, hogy a Történeti Irattárban vagy Budapest Főváros Levéltárában ellenőrizze állításomat. Idekívánkozok az is, hogy a másodfokú tárgyalás ugyanígy hiányzó iratként megjelölt jegyzőkönyvét kérésére elküldtem neki, s ezt a számomra dedikált példányban meg is köszönte, ám – óriási meglepetésemre – ezúttal sem érzett késztetést arra, hogy a már bizonyítottan hibás szöveget kijavítsa a kötetben. Ezek alapján már nem várható el, hogy Jobbágyi más kritikai észrevételekről tudomást vegyen. Ebben a munkájában talán még az eddigieknél is görcsösebben ragaszkodik előfeltevéseihez.

3. A nyomozat idején „az eljárás iratai között nincs tanúvallomás”. Lehetséges, hogy az Igazságügyi Minisztériumban található másolatok közül ezek az iratok is hiányoznak, de az eredeti lelőhelyeken bizony megvannak. A Kollár-ügy további vádlottjai „Gyöngyösi Miklós, Gönczi Ferenc és Molnár József vallomásai lényegi pontokon ellentmondanak egymásnak, saját maguknak és Tóth Ilona vallomásainak.” (20. o. Jobbágyi lényegében ugyanezt állítja a tárgyalás idején tett vallomásokról is, lásd 31–32. o.) A vallomások nem lényegi kérdésekben, csak jelentéktelen részletekben térnek el egymástól. De egyébként is: mit bizonyítana az, hogy ha valóban lényegbevágó ellentmondások lennének a vallomások között? Semmiképpen sem azt, hogy koncepciók eljárásról beszélhetünk. Hiszen ilyesmi még jogállami keretek között is gyakran előfordul.

4. A kötet harmadik fejezete túlnyomórészt az orvosi szakértőké. Az 6 véleményüket Jobbágyi igen fontosnak tartja, a kötet címének megválasztása is ezt bizonyítja.¹ Orvosi kérdésekben valószínűleg a szerző és a recenzens egyaránt teljesen inkompetens. Csak arra tudok utalni, hogy a Tóth Ilona-ügyben rendkívül megoszlanak a különböző orvosszakértői vélemények. Az 1957. március 26-i tárgyalási napon négy orvos hosszú vitába bonyolódott egymással. Dr. Tamáska Lóránd más forrásokban gyakran előforduló véleményét Jobbágyi teljesen mellőzi, talán nem véletlenül. Bár Tamáska is koncepciósnak tartja az ügyet, az áldozat személyét, halála körülményeit merőben másképp ítéli meg, mint Jobbágyi szakértői. A „néma talp” jelenségről merőben más neurológusi tájékoztatást kaptam Dr. Frigyesi György ideggyógyásztól – miszerint ez a súlyos bántalmazás biztos jele –, mint amit a szerző állít, aki szerint Tóth Ilonának a fizikai bántalmazáson kívül gyógyszeres kezelést, pszichikai befolyásolást, agymosást kellett elszenvednie. Minderre semmiféle bizonyíték nem került elő sem itt, sem más 1956-os perekben. Mind a négy Kollár-ügyben érintett vádlott hangsúlyozta az ügyészégi kihallgatásán, hogy a vallomásait önként, kényszerítés nélkül tette, és ezt nem másították meg a bíróság előtt sem. Védőügyvédek sem a per idején, sem a rendszerváltás óta nem említették, hogy az ellenkezőjéről tudomásuk lett volna. Ugyanakkor számos más 1956-os perben bejelentette a vádlott a bíróságon, hogy vele szemben fizikai kényszer alkalmaztak, például Bognár Ottó, akit ebben a perben tanúként kihallgattak. Ráadásul Tóth Ilonának tárgyalása nyilvános volt, nyugati újságírók voltak jelen, így még sokkal nehezebb lett volna az erőszakos bánásmódot titokban tartani. Tóth Ilonákkal szemben tehát nem alkalmaztak kényszerítést az eljárás idején.

Jobbágyi többször visszatér Gönczi szovjet fogságban elszenvedett bántalmazására. Erről az ellenőrizhetetlen orvosi vélemények nélkül is tudunk, hiszen maga a sértett beszélt róla a tárgyaláson. Jobbágyi pontosan idézi is (32. o.). Ha Gönczi erről beszélt, akkor miért állította ugyanebben a vallomásában, hogy a rendőrségen nem érte bántódás? És a többiek miért mondták ugyanezt? Ezt a kínálózó kérdést Jobbágyi megkerüli.

5. „Egy normális büntetőügyben a szakértők a bizonyítás eszközei, akikhez kérdéseket tehetnek fel az eljárás résztvevői. Itt a szakértők véleményét *nem mondanak*, kérdést *senki nem*

1 „Néma talpnak” nevezik azt a jelenséget, amikor a talp feltétlen reflexei nem működnek.

intéz hozzájuk.” (Kiemelések J. G.-tól.) Valóban nem jogállami keretek között ment végbe az eljárás, miként a többi 1956 utáni per sem, de ez nem bizonyítja azt, hogy műperrel állunk szemben. A szerző másutt is felhívja a figyelmet az eljárás alatt elkövetett hatósági hibákra, gondatlanságokra, a nyomozati szakasz rövidségére. Mindez legalább ugyanennyire jellemző a megtorlás első időszakának eljárásaira. (Gondoljunk csak a Dudás–Szabó-perre, amelynek két vádlottját már 1957. január 19-én kivégezték.)

6. „A jegyzőkönyvből ezután 8 oldal hiányzik! [...] Biztosan állítható, hogy a szakértők ezeken a lapokon nyilatkoztak a holtestről, s ez megerősíthette a holtesttel kapcsolatos alapvető kételyeket, s ezért tűntek el az iratok. [...] A visszaélést – amely lényegét tekintve közokirat-hamisítás – bizonyítja az is, hogy a bírósági jegyzőkönyv máshol folyamatosan géppel van sor-számozva, a 80–100. oldal között kézzel úgy, hogy hiányzik 8 oldal!” (Kiemelések J. G.-tól.) Irigylésre méltó fantáziára vall, ahogy Jobbágyi kitalálja a hiányzó nyolc oldal tartalmát. Vagy inkább spekulációs jellegű koncepcióról van szó? Azt azonban nem tudja bizonyítani, hogy szándékosan tüntették el ezeket az oldalakat. Megsemmisíthettek volna minden olyan szövegrészt, amely akár csak a legcsekélyebb mértékig is gyanút kelthetne. Fontos iratok, fotók kerültek ki más peranyagokból is gondatlanságból, s nem eltüntetésű szándékkal. Ezt igazolja a szerző számára oly gyakran hivatkozási alapként szolgáló boncolási jegyzőkönyv is, amely 1992-ben került elő az Igazságügyi Minisztériumból. Nyilvánvaló, hogy megsemmisítették volna, ha az lett volna a szándékuk.

7. Jobbágyi azt a divatosá vált érvt is előhossa: nem lehet tudni, hogy ki volt az áldozat. Dehogynem: Kollár István 26 éves rakodómunkás, a Magasépítési Vállalat dolgozója, egy XIV. kerületi munkásszálló lakója, akit Tóth Ilona két társával, szörnyen zaklatott idegállapotban, kimerülten, téves gyanú alapján megölt. Ennek bizonyítására épp elegendő adat van a periratokban. Több hasonlóan lejátszódó tragédiáról is tudunk 1956. november 4-ét követően. A különbség csak annyi, hogy más áldozatokkal szemben löfegyvert használtak, Kollár esetében ez nem volt lehetséges.

8. A Kollár-ügy a tényeken alapult, de abban egyetérthetünk a szerzővel, hogy a per tartalmazott koncepciós elemeket, amelyek közül az volt a legfontosabb, hogy több egymással alig összefüggő ügyet kapcsolak össze egyetlen perben. A vádlottak csoportjának összetételével akarták bizonyítani az „ellenforradalmi szervezkedés” társadalmi veszélyességét.

Jobbágyi több lényeges kérdést megkerült. Ki és hogyan konstruálhatta 1956 novemberében a pert? 1956 után volt-e még más koncepciós per is? Ha volt, melyik? Ha nem, miért éppen ez az egy volt az? Milyen előnyöket remélt a hatalom egy politikailag súlytalan medikával szembeni koncepciós per lefolytatásától? Miért ártatlan embereket akartak mindenáron elítélni, amikor az ország tele volt veszélyesnél veszélyesebb „ellenforradalmárral”? A tanúkkal, a hatósági személyekkel együtt hány embert kellett a koncepciós perbe bevonni, és hogyan biztosították sűrű tartó titoktartásukat? A perirat életszerűsége, jellege, stílusa, hangvétele miért különbözik teljes mértékben a klasszikus műperekétől? Miért nem aknázták ki a bíróság a perben elhangzó lehetőségeket további koncepciós vádakra? Miért ajánlották többen is kegyelemre Tóth Ilonát? „Műhiba” volt-e, hogy Gönczi Ferenc harmadrendű vádlott támadta a vádatot?

Végül térjünk vissza az első fejezethez, amelyben a Tóth Ilona-ügyben a rendszerváltás óta lezajlott fordulatokról van szó. Jobbágyi kissé nehezen követhetően, de pontosan leírja a történetet. 1990-ben a Legfelsőbb Bíróság elutasította Tóth Ilona féléstivére, Tóth Ferenc semmisségi kérelmét: „az előre kitervelten végrehajtott ölési cselekmény Tóth Ilona I. [rendű] terhelt részéről a népfelkeléssel összefüggésben történt ugyan, de az méltányolható okból elkövetettnek az orvosi foglalkozást gyakorló vádlott esetében semmiképpen nem tekinthető”.

1992-től Tóth Ilona évfolyamtársai, a POFOSZ, valamint az Igazságügyi Minisztérium a medika mártíromságát hangoztatják. 1998-tól a politikai vezetés mindinkább felkarolta az ügyet, végül az Országgyűlés megalkotta a 2000. évi CXXX. törvényt, amelynek alapján előkészítettek a forradalom utáni köztörvényes bűncselekményekben elítéltek mentesítését. A Fővárosi Bíróság így 2001-ben semmissé nyilváníthatta az 1957-es ítéletet.

Jobbágyi a történetet ezzel fejezi be: „Így Tóth Ilona és társai *törvényi mentesítése* megtörtént.” [Kiemelés J. G.-tól.] Az állítás súlyos valótlan-ságot tartalmaz, hiszen Gyöngyösi és Gönczi törvényi mentesítése még csak szóba sem került. A 2001-es ítélet semmilyen konstrukciós eljárást nem említ. A mentesítés indoklása: „Tóth Ilona elítélésére – a forradalom és szabadságharcos céljával, eszmeiségével való azonosulásra tekintettel – a forradalommal, illetve harci cselekménnyel összefüggésbe hozott cselekmény miatt került sor.” A jogász-szerző erre egyetlen szóval sem tér ki, jöllehet mindez szöges ellentétben áll alapkonceptiójával.